

MUNCH'UN ÇİĞLIK TABLOSUNDAN MONET'NİN NİLÜFERLER TABLOSUNA: TÜRKİYE-MISIR İLİŞKİLERİ

“

Arap Baharı'ndan sonra kendini Ortadoğu'da ve Kuzey Afrika'da demokratik model olarak alınabileceğini düşünen Türkiye, post-kolonyal Mısır tarihinin seçimle başa gelen ilk Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'nin bir darbeyle devrilmesine çok sert tepki gösterdi.

”

DR. VOLKAN İPEK

Öğretim Üyesi YEDİTEPE ÜNİ.

Türkiye'den Mısır'a biri 2013 yılından önce biri 2013 yılından sonra olmak üzere son on yılda iki kere gidenlerin dikkatini çeken ilk şey vize alma süreci olabilirdi. 2013 yılından önce Ankara'daki Büyükelçiliğe ya da İstanbul'daki Konsolosluga yapılan vize başvurula-

rında sizi kapıda karşılayan Mısırlı vize görevlilerinin size gösterdiği yakın ilginin yanında bu sürecin yaklaşık dört ya da beş günde bittiği görülürdü. 2013 yılından sonraki vize başvurularında ise Mısırlı vize görevlisinin yerini daha düşük pozisyonda çalışan bir Türk görevlinin aldığı görülür, vize almak için verdiğiniz pasaportunuzun büyükelçilikten ya da konsolosluktan önce güvenlik soruşturması nedeniyle Kahire'ye gönderildiğini

ve vizeniz onaylanırsa pasaportunuzu en az iki ay içinde alacağınız bildirilirdi.

2011 yılındaki Arap Baharı'nın Mısır'daki etkilerinden biri olan General Abdülfettah el-Sisi'nin 3 Temmuz 2013 tarihindeki darbesinden sonra bir anda değişen bu vize durumu Türkiye ile Mısır arasındaki ilişkilerin gerildiğini gösteren işaretlerden biriydi.

TÜRKİYE-MISIR İLİŞKİLERİNDEKİ SORUNLAR

2013 yılındaki darbeden sonra gerilmeye başlayan ilişkilerin temel nedeninin Türkiye'nin Mısır'la ilgili yaşadığı hayal kırıklığı olduğu çok açıktı. Arap Baharı'ndan sonra kendini Ortadoğu'da ve Kuzey Afrika'da demokratik model olarak alınabileceğini düşünen Türkiye, post-kolonyal Mısır tarihinin seçimle başa

gelen ilk Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'nin bir darbeyle devrilmesine çok sert tepki gösterdi. Bunun üzerine, Sisi yönetimi Türkiye'den kendi iç işleri ile ilgili yorum yapmamasını isterken aynı zamanda Türkiye'ye Mursi'nin görevi iadesi ile ilgili gerek ülke içinden gerek uluslararası toplumdan destek arayışlarını sonlandırması gerektiğini ilettiler. 2017 yılından itibaren giderek derinleşen Libya İç Savaşı'nda Türkiye'nin Mısır

desteğini alan ve ülkenin doğusuna konumlanan Halife Hafter güçlerine karşı Birleşmiş Milletler'in (BM) resmi olarak tanıdığı batıdaki Ulusal Mutabakat Hükümeti'ne aktif olarak destek vermesi ikili ilişkilerdeki gerilimi arttırdı. Yine aynı yıllarda giderek büyüyen ve bölgedeki hemen her ülke için bir kriz hâline gelen Doğu Akdeniz'de enerji arayışıyla ilgili Türkiye'nin Libya'yla Mısır'ın da Yunanistan'la imzaladığı deniz yetki protokollerindeki keskin çizgiler ilişkilerin daha da kötüleşmesine yol açtı. Tüm bunlara ek olarak, Mısır'ın özellikle İstanbul'u yazılı ve görsel yayınlarla merkeze çevirmeye çalışan Müslüman Kardeşler'in eylemlerinin sonlandırılması konusunda Türkiye'yi düzenli olarak uyarması karşılıklı ilişkilerdeki diğer bir sorun alanı olmuştur. Edvard Munch'un ünlü Çığlık tablosunu hatırlatmaya başlayan Türkiye-Mısır ilişkileri neyse ki 5 Mayıs 2021 tarihinde Türkiye Dışişleri Bakanlığı heyetinin Kahire'ye yaptığı resmî ziyaretle en azından bir derece yumuşadı.

KARŞILIKLI TALEPLER

Dışişleri Bakan Yardımcısı Sedat Önal'ın öncülüğünde Mısır'a giden Türk heyeti ile Mısır heyetinin arasında geçen 5 Mayıs görüşmelerinde 2013 yılından o güne kadar iki ülke arasındaki sorunların hepsi masaya yatırıldı. Bu bağlamda, 5 Mayıs görüşmeleri Mısır'ın Türkiye'den o güne kadar dönem dönem ilettiği tüm rahatsızlık verici noktaların toplu bir şekilde gündeme getirildiği bir diplomatik girişim şeklinde ilerledi. Temelde Türkiye'nin Sisi hükümetine saygı duyması, Doğu Akdeniz'de Libya

ile yaptığı deniz yetki anlaşmasının kapsamının Mısır'ın da çıkarları gözetilerek yeniden değerlendirilmesi, Türkiye'nin Arap dünyasını ilgilendiren Suriye İç Savaşı'ndaki ve Libya İç Savaşı'ndaki askerî varlığını sonlandırması ve İstanbul'daki Müslüman Kardeşler hareketlerinin kısıtlanması gerektiği iletili.

“

Türkiye ile Mısır arasında nedeni ne olursa olsun herhangi bir gerginliğin iki tarafa da yaramayacağı bir gerçektir. Mısır'ın Türkiye, Türkiye'nin de Mısır için önemi oldukça fazladır.

”

Bunun sonunda Türkiye'nin eğer Mısır ile ilişkilerini yumuşatmak, düzeltmek ya da son dönemlerin ifadesiyle normalleştirmek istiyorsa söz konusu adımları atmasının önemi vurgulandı. Türkiye ise, Mısır eğer Türkiye'nin Libya ile imzaladığı deniz yetki anlaşmasının yeniden değerlendirmesini istiyorsa Mısır'ın da Yunanistan ile imzaladığı deniz yetki anlaşmasının Türkiye'nin çıkarları gözetilerek

yeniden değerlendirilmesi ve Mısır'ın Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Birleşik Arap Emirlikleri'yle (BAE) Akdeniz'de sürdürdüğü tatbikatlarını sona erdirmesi gerektiğini aktardı. Bunların yanında Türkiye'nin Aralık 2021 yılındaki Libya seçimlerine kadar ülkedeki askerlerin çekilmesinin olanaksız olduğu ancak Müslüman Kardeşler'in İstanbul'daki hareketlerinin denetime alınabileceği bildirildi.

5 MAYIS DİPLOMASİSİ SONRASI DÖNEM

Türkiye ile Mısır arasında nedeni ne olursa olsun herhangi bir gerginliğin iki tarafa da yaramayacağı bir gerçektir. Mısır'ın Türkiye, Türkiye'nin de Mısır için önemi oldukça fazladır. Türkiye Arap dünyasının en etkili devletlerinden yaklaşık bir milyon kilometreka-relik alana kurulmuş yüz milyonluk bir nüfusa sahip Mısır'la iyi ilişkiler kurmanın önemini asla yadsınamıştır. Aynı şekilde Mısır da çoğunluğu Müslüman olan ülkeler arasında tek laik devlet olan, Avrupa Birliği ile en derin ilişkilere sahip, dış politikasında Doğu ve Güney ile ilişkilerini geliştirirken Batı dünyası ile ilişkilerini kopar-

mayan Türkiye ile gerilim yaşamak istememektedir. İki tarafın da önem verdiği bu siyasi boyutların yanında bir de ekonomik gerekçeler vardır. Dünya ticaretinin %12'sinin gerçekleştiği 193 kilometrelik Süveyş Kanalı'nın Mısır'da bulunması ve Mısır'ın Port Said ve Port Faruk kentleriyle Afrika'yı Ortadoğu'ya bağlaması Türkiye için oldukça önemlidir. Aynı şekilde tıpkı Mısır gibi iki kıtayı birbirine bağlayan İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının varlığı da Mısır için önemlidir. İki ülke de birbirilerinin bu coğrafi konumlarından yararlanıp özellikle iş anlamında farklı kıtalara açılabilme gücüne sahiptir.

Bunun yanında Sisi döneminde Mısır'ın altyapı faaliyetlerini yoğunlaştırması ayrı bir önemli faktördür. Mısır'dan Sudan'a 450 kilometrelik demir yolu projesi, Mısır içinde çok fazla kazaya neden olan mevcut demiryollarının değiştirilmesi, Mısır'ın Akdeniz'e kıyısı olan şehirlerinde 13 tane liman kurma projesi, Mısır'ın Avrupa'ya enerji nakil hattı kurmak istemesi, Türkiye'nin özellikle Afrika'da gerçekleştirdiği altyapı projelerinin başarısı düşünüldüğünde Türk iş adamları için önemli yatırım alanları olarak karşımıza çıkmaktadır. Ne var ki, tüm bu projelerde pay sahibi olmadan önce Türkiye 2016 yılından beri Mısır'a uyguladığı ve içerisinde en az yirmi tarım ürününün olduğu gümrük tarife kontenjanlarına getirdiği sınırlamaları gözden geçirmelidir. İki ülke arasında 1929 yılından 2021 yılına kadar olan dönemde imzalanan toplam 126 anlaşma olduğu düşünüldüğünde, 2013 yılından bu yana herhangi bir anlaşma olmadığı ve ekonomik ilişkilerin yine 2013 yılından beri

gümrük tarife kontenjanına getirilen kısıtlamalarla sınırlı kaldığı görülmektedir. Mısır bu anlamda ciddi bir istisna oluşturmuştur. Türkiye'nin hangi ülkeyle ne siyasi sorun yaşarsa yaşasın şu ana kadar o ülkeyle ekonomik ilişkilerini geliştirme amacından hiç sapmamış olduğu varsayıldığında Mısır'la ekonomik ilişkilerin duraksaması oldukça ilginçtir. Öte yandan, Mısır ve Türkiye vatandaşlarının karşılıklı olarak turistik imkânlardan faydalanma durumu da aşikârdır.

Türkiye'nin ve Mısır'ın birbirlerine olan etkileri sadece siyaseti ve ekonomiyi değil kültür alanını da kapsamaktadır. Örneğin Türk sineması olarak bilinen Yeşilçam'da çekilen filmlerden roman uyarlamalı Minyeli Abdullah (1990) doğrudan Mısır'ın Minye şehrinde büyüyen ve o dönem Mısır'da Cemal Abdünnasır'ın dine karşı uyguladığı baskıya direnen Abdullah'ın hayatını anlatır. Yine Tosun Paşa (1976) adlı filmde Oktar Durukan'ın canlandığı Tosun Paşa 18. yüzyılda yaşamış Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu Ahmet Tosun Paşa'dan uyarlanmıştır. Bu iki film Yeşilçam'ın yabancı bir ülke ile ilgili çektiği çok az film den iki tanesini oluşturmaktadır. Bunların yanında Orhan Gencebay'ın gerek Necla Nazır'la gerekse Müjde Ar'la birlikte çektiği ve içinde kendi şarkılarını seslendirdiği filmlerin yapısı da Mısır sinemasından türetilmiştir. Ayrıca mimari açıdan da Mısır Türkiye için önemli konumdadır. 1660 yılında yapılan İstanbul'daki Mısır Çarşısı doğrudan Mısır'dan alınan vergilerin bir sonucudur. Mısır'da ise örneğin Mehmet Ali Paşa Keops Piramidi'nin tepesindeki alabaster mer-

merini alıp Kahire'deki Alabaster Camisi'ni yapmış, Cumhurbaşkanı Cemal Abdünnasır ve Enver Sedat ise pek çok kez Mustafa Kemal Atatürk'ün ilkelerini benimsediklerini ve bunları Mısır'a uyarlamak istediklerini belirtmişlerdir. İki ülkenin de birbirleri üzerine olan tüm bu etkilerinin listesini uzatmak olanaklıdır.

Birbirleri üzerinde böylesi etkili iki ülkenin arasındaki ilişkilerin gerilimli olması özellikle bu gerilimi besleyen faktörlerin öneminin azaldığını düşündüğümüzde rasyonel değildir. 5 Mayıs 2021 görüşmelerinin ikili ilişkilerdeki gerilimi azaltacağı ve iki ülke arasındaki ilişkileri Munch'un Çığlık tablosundan çıkarıp Claude Monet'nin Nilüferler tablosuna dönüştürme yolunda önemli bir aşama olacağı kesindir. Ne var ki, uzun vadeli bir normalleşme için Türkiye'nin ve Mısır'ın belli konularda birbirine anlayış göstermesi gerekir. Bağımsızlıktan beri sadece ordu tarafından yönetilen, ordunun sadece siyasi bir güç değil ekonomik bir konuma sahip olduğu, The Economist'in "Özel sektörün ordunun yönettiği ve ordunun yöneteceği şirketlerden oluştuğunu" düşündüğü Mısır'da askerî yönetimin etkilerinin devam edeceği ve Mısır'da sivilleşme-demokratikleşme sürecinin önünde engeller olduğu aşikârdır. Bunun yanında Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki enerji arama haklarının göz ardı edildiği düşüncesi onu çok hassaslaştırmıştır. Sonuç olarak güçlü uygarlık ve medeniyet tarihine sahip olan iki ülkenin var olan sorunlarını çözebilmesi amacıyla birbirlerine karşı daha hoşgörülü davranmaları gerekmektedir. ■